

Een paar jaar geleden woonde ik in de Rue des Quatre Vents. Tegenover mijn ramen lag het Russische restaurant Tari-Bari. Ik ging daar vaak eten. Je kon er op elk uur van de dag rode bietensoep, gebakken vis en gekookt rundvlees krijgen. Ik stond soms laat op. De Franse restaurants, waar men zich strikt aan de gebruikelijke tijden van het middageten hield, troffen al voorbereidingen voor het avondeten. Maar in het Russische restaurant speelde de tijd geen rol. Er hing een blikken klok aan de muur. Soms stond hij stil, soms liep hij ongelijk. Hij leek de tijd niet te willen aangeven, maar te willen bespotten. Niemand keek op de klok. De meeste gasten in dat restaurant waren Russische emigranten. En zelfs degenen onder hen die in hun vaderland wellicht gevoel voor stiptheid en nauwkeurigheid hadden gehad, waren dat in den vreemde kwijtgeraakt, of ze schaamden zich het te tonen. Het was alsof de emigranten bewust demonstreerden tegen de berekenende, alles berekenende en o zo berekende mentaliteit van het Europese Westen, alsof ze hun best deden niet alleen echte Russen te blijven, maar ook voor 'echte Russen' door te gaan en te voldoen aan de voorstellingen die het Europese Westen zich van de Russen had gemaakt. De ongelijk lopende of stilstaande klok in Tari-Bari was dus meer dan een toevallig rekwisiet: het was een symbolisch re-

kwisiet. De wetten van de tijd leken opgeheven te zijn. En soms zag ik dat zelfs de Russische taxichauffeurs, die zich stellig aan bepaalde dienstitijden moesten houden, zich even weinig van de voortgang van de tijd aantrokken als de andere emigranten, die helemaal geen beroep hadden en van de aalmoezen van hun gegoede landgenoten leefden. Zulke Russen zonder beroep waren er veel in Tari-Bari. Ze zaten er op elk uur van de dag en laat op de avond en zelfs 's nachts, wanneer de kastelein met de kelners begon af te rekenen, de toegangsdeur al op slot was en er nog maar één enkele lamp boven de metalen kassa brandde. Die gasten verlieten de eetzaal samen met de kelners en de kastelein. Sommigen van hen, die dakloos of aangeschoten waren, liet de kastelein 's nachts in het restaurant slapen. Het was te vermoeiend om ze wakker te maken – en zelfs als hij ze wakker had gemaakt, waren ze toch gedwongen geweest bij een andere landgenoot onderdak te zoeken. Hoewel ikzelf zoals gezegd meestal heel laat opstond, kon ik 's morgens, als ik toevallig voor het raam ging staan, soms toch zien dat Tari-Bari al open en 'volop in bedrijf' was, zoals men dat in restaurants noemt. De mensen liepen in en uit. Ze gebruikten daar kennelijk het ontbijt en soms zelfs een alcoholisch ontbijt. Want sommigen die nog met zeer vaste tred naar binnen waren gegaan, zag ik wankelend naar buiten komen. Enkele gezichten en gestalten kon ik onthouden. En onder hen die opvallend genoeg waren om me bij te blijven, bevond zich een man van wie ik mocht aannemen dat hij op elk uur van de dag in Tari-Bari te vinden was. Want altijd als ik 's ochtends voor het raam ging staan, zag ik hem voor de

deur van het restaurant gasten uitgeleide doen of welkom heten. En altijd als ik laat in de middag kwam eten, zat hij aan een van de tafels met de gasten te praten. En als ik laat op de avond, voor 'sluittingstijd' – zoals vaklieden zeggen –, Tari-Bari binnenstapte om nog een borrel te drinken, zat die vreemdeling bij de kassa en hielp hij de kastelein en de kelners bij het afrekenen. In de loop van de tijd leek hij ook aan mijn aanblik gewend te zijn geraakt en me als een soort collega te beschouwen. Hij keurde mij waardig een stamgast te zijn zoals hij – en na enkele weken begroette hij me met de veelzeggende glimlach van herkenning waarmee oude bekenden elkaar begroeten. Ik moet toegeven dat die glimlach me aanvankelijk stoorde, want als hij glimlachte, kreeg het anders zo eerlijke en sympathieke gelaat van de man een niet direct weerzinwekkende, maar toch bijna verdachte trek. Zijn glimlach had niets helders, zijn gezicht klaarde er niet van op, maar bleef ondanks alle vriendelijkheid donker, ja, als een schaduw, een vriendelijke schaduw, gleeed de glimlach over zijn gezicht. En dus had ik liever dat de man niet glimlachte.

Uiteraard was ik zo beleefd om terug te lachen. En ik hoopte dat die wederzijdse glimlach voorlopig of zelfs voor langere tijd het enige zou zijn waaruit bleek dat we elkaar kenden. In stilte nam ik me zelfs voor het restaurant te mijden als de vreemdeling op een dag misschien het woord tot me richtte. Maar mettertijd liet ik ook die gedachte varen. Ik raakte gewend aan de schaduwachtige glimlach, ik begon me voor de stamgast te interesseren. En weldra voelde ik zelfs het verlangen opkomen

nader kennis met hem te maken.

Het wordt tijd om hem wat nauwkeuriger te beschrijven. Hij was groot van stuk, breedgeschouderd en asblond. Met zijn heldere, soms fonkelende, nooit door alcohol benevelde blauwe ogen keek hij de mensen met wie hij sprak recht aan. Een imposante, goedverzorgde, asblonde, rechte snor verdeelde het brede gezicht in een bovenste en een onderste helft, en beide helften van het gezicht waren even groot. Daardoor leek het ietwat saai en onbeduidend, dat wil zeggen: zonder enig geheim. Honderden van zulke mannen had ik in Rusland gezien, tientallen in Duitsland en andere landen. Opvallend aan deze grote, sterke man waren de fijne, lange handen, de zachte, behoedzame, bijna onhoorbare tred en ook verder bepaalde trage, aarzelende, bedachtzame bewegingen. Daardoor had ik soms het idee dat zijn gezicht toch een geheim verborg, namelijk dat het de eerlijke, stralende openheid maar speelde en dat de man de mensen met wie hij sprak alleen zo oprecht met zijn blauwe ogen aankeek, omdat hij misschien dacht dat ze reden konden hebben hem te wantrouwen als hij dat niet deed. En toch moest ik bij zijn aanblik steeds weer denken dat hij, als hij zo'n volmaakt, zij het naïef beeld van de oprechtheid in persoon wist te geven, inderdaad een grote mate van oprechtheid moest bezitten. De glimlach waarmee hij me begroette, was misschien alleen uit verlegenheid zo donker, hoewel de grote tanden blonken en de snor goudkleurig glansde, alsof hij tijdens het glimlachen als het ware zijn grijze mengkleur verloor en steeds blonder werd. Het is wel duidelijk dat ik de man steeds sympathieker begon te vinden.

En al gauw begon ik me zelfs een beetje op hem te verheugen als ik voor de deur van het restaurant was aangekomen, evenzeer op hem als op de vertrouwde borrel en de vertrouwde groet van de dikke, sympathieke kastelein.

Nooit had ik in Tari-Bari laten blijken dat ik Russisch verstond. Maar toen ik op een keer aan een tafel met twee chauffeurs kwam te zitten, vroegen ze mij op de man af welke nationaliteit ik had. Ik zei dat ik Duitser was, maar dat ze, als ze van plan waren geheimen te bespreken, in welke taal dan ook, dat beter konden doen als ik weer weg was, omdat ik zo ongeveer alle Europese talen verstond. Aangezien er op dat moment echter een andere tafel vrijkwam, stond ik op en liet de chauffeurs alleen met hun geheimen. Dus konden ze me niet meer vragen, wat kennelijk hun bedoeling was geweest, of ik ook Russisch verstond. Zodoende wist nog steeds niemand het.

Maar op een dag, liever gezegd op een avond, of, om heel precies te zijn diep in de nacht, kwam men erachter. En wel dankzij de asblonde man, die juist tegenover het buffet zat, bij wijze van uitzondering zwijgzaam en bijna somber, als die aanduiding al op hem van toepassing kan zijn.

Ik kwam even voor middernacht binnen met de bedoeling één borrel te drinken en meteen daarna weer weg te gaan. Ik zocht dus niet eens een tafel, maar bleef aan de toog staan, naast twee andere late gasten die eveneens binnengekomen leken te zijn om maar één borrel te nemen, maar tegen hun oorspronkelijke plan in hier al geruime tijd moesten zijn, want er stonden verscheidene lege en halflege glazen voor hen, terwijl ze waarschijnlijk het idee

hadden dat ze er pas één hadden gedronken. Zo snel kan de tijd gaan als je aan de toog blijft staan in plaats van te gaan zitten. Als je aan een tafel zit, overzie je op elk moment hoeveel je hebt gebruikt en merk je aan het aantal lege glazen hoeveel de wijzers van de klok vooruit zijn gegaan. Maar als je alleen naar binnen gaat voor ‘een snelle slok’, zoals dat heet, en aan de tap blijft staan, dan drink je en drink je en denk je dat alles nog hoort bij die ene ‘slok’ die je wilde nemen. Dat constateerde ik die avond bij mezelf. Want net als de beide anderen dronk ook ik een eerste en een tweede en een derde glas en stond ik daar nog steeds, zoals een van die eeuwig gehaaste en eeuwig talmende mensen die een huis binnengaan, hun jas niet uitdoen, de klink vasthouden, elk moment afscheid willen nemen en toch langer blijven dan wanneer ze waren gaan zitten. Beide gasten praatten vrij zachtjes met de kastelein in het Russisch. Wat er aan de toog werd gezegd, kon de asblonde stamgast vast maar half horen. Hij zat tamelijk ver van ons vandaan, ik zag hem in de spiegel achter het buffet, hij leek ook helemaal niet van plan om naar het gesprek te luisteren of er zelfs aan deel te nemen. Ook ik deed zoals gewoonlijk of ik niets verstond. Maar opeens trof een zin min of meer vanzelf mijn oor. Ik kon er niets aan doen. Die zin luidde: ‘Waarom is onze moordenaar vandaag zo somber?’ Een van de beide gasten had die zin gezegd en daarbij met zijn vinger naar het spiegelbeeld van de asblonde man achter het buffet gewezen. Onwillekeurig draaide ik me om naar de stamgast en liet dus merken dat ik de vraag had verstaan. Men bekeek mij ook onmiddellijk enigszins argwanend, maar vooral verbluft. De

Russen zijn, niet ten onrechte, bang voor spionnen en ik wilde beslist voorkomen dat ze mij daarvoor aanzagen. Maar tegelijk interesseerde de toch wel ongewone benaming ‘onze moordenaar’ me dusdanig dat ik besloot te vragen waarom de asblonde man zo werd genoemd. Toen ik me omdraaide, had ik gemerkt dat de zo ongewoon aangeduide stamgast de vraag ook had gehoord. Hij knikte glimlachend. En hij zou waarschijnlijk meteen zelf hebben geantwoord, als ik niet had gereageerd en in die ene minuut het voorwerp van twijfel en wantrouwen was geworden. ‘U bent dus een Rus?’ vroeg de kastelein me. Nee, wilde ik antwoorden, maar tot mijn verbazing antwoordde de asblonde man achter me in mijn plaats: ‘Onze stamgast hier verstaat Russisch en is een Duitser. Hij heeft altijd alleen uit discretie gezwegen.’ – ‘Zo is het,’ beaamde ik en ik draaide me om en zei: ‘Dank u, meneer!’ – ‘Niets te danken!’ zei hij terwijl hij opstond en naar me toe kwam. ‘Ik heet Goloebtsjik,’ zei hij, ‘Semjon Semjonovitsj Goloebtsjik.’ We gaven elkaar een hand. De kastelein en de beide andere gasten lachten. ‘Hoe komt het dat u iets van mij weet?’ vroeg ik. ‘Ik heb niet voor niets bij de Russische geheime politie gezeten,’ zei Goloebtsjik. In mijn hoofd vormde zich meteen een verbazingwekkend verhaal. Deze man, dacht ik, is een voormalig ambtenaar van de Ochrana en heeft in Parijs een communistische spion vermoord; reden waarom ook deze Wit-Russische emigranten hem zo argeloos en bijna ontroerend ‘onze moordenaar’ hadden genoemd, zonder bang voor hem te zijn. Ja, misschien speelden ze alle vier wel onder één hoedje.

‘En hoe kent u onze taal?’ vroeg een van de beide gasten me. En weer antwoordde Goloebtsjik in mijn plaats: ‘Hij heeft in de oorlog aan het oostfront gediend en zes maanden in het zogenaamde bezettingsleger gezeten!’ – ‘Klopt!’ bevestigde ik. ‘Later,’ vervolgde Goloebtsjik, ‘was hij nog een keer in Rusland, dat wil zeggen niet meer in Rusland, maar in de Verenigde Sovjetstaten, in opdracht van een grote krant. Hij is schrijver!’ Die nauwkeurige mededelingen over mijn persoon verbaasden me niet erg. Want ik had al vrij veel gedronken en in die toestand kan ik het merkwaardige nauwelijks nog van het vanzelfsprekende onderscheiden. Ik werd heel beleefd en zei ietwat hoogdravend: ‘Ik dank u voor de belangstelling die u zo lang voor mij aan de dag hebt gelegd en voor de eer die u mij daarmee bewijst!’ Iedereen lachte. En de kastelein zei: ‘Hij praat als een oude griffier uit Sint-Petersburg!’ Daarmee was elke twijfel over mijn persoon weggenomen. Men bekeek mij zelfs welwillend en er volgden nog vier rondjes, die we op elkaars gezondheid dronken.

De kastelein liep naar de deur, deed hem op slot, doofde een aantal lampen en verzocht ons plaats te nemen. De wijzers van de wandklok stonden op halfnegen. Ik had geen horloge bij me en het leek me ongepast om aan een van de gasten te vragen hoe laat het was. Ik maakte me veeleer vertrouwd met de gedachte dat ik hier de halve of hele nacht zou zitten. Er stond nog een grote karaf sterke-drink voor ons, die volgens mij minstens voor de helft moest worden gelegegd. Ik vroeg dus: ‘Waarom hebben ze u daarnet zo’n vreemde naam gegeven, meneer Goloebtsjik?’

‘Dat is mijn bijnaam,’ zei hij, ‘maar ook weer niet alleen een bijnaam. Ik heb namelijk jaren geleden een man doodgeslagen en – naar ik toen meende – ook een vrouw.’

‘Een politieke aanslag?’ vroeg de kastelein, waaruit ik opmaakte dat ook de anderen niets wisten, op de bijnaam na.

‘Geen sprake van!’ zei Semjon. ‘Ik ben allesbehalve een politiek persoon. Ik geef niets om publieke aangelegenheden. Ik hou van het persoonlijke. Dat is het enige wat me interesseert. Ik ben een goede Rus, zij het een Rus uit een grensgebied – ik ben namelijk geboren in het vroegere Wolhynië. Maar nooit heb ik mijn jeugdkameraden kunnen begrijpen, met hun dwaze behoefte om hun leven per se te geven voor een of ander dwaas of voor mijn part ook normaal idee. Nee! Geloof me! Het persoonlijke leven, het gewone mens-zijn is belangrijker, grootser, tragischer dan al het publieke. Dat klinkt in hedendaagse oren misschien absurd. Maar ik ben ervan overtuigd en zal dat zijn tot aan mijn laatste snik. Nooit zou ik voldoende politieke passie kunnen opbrengen om iemand om politieke redenen te doden. Ik geloof ook niet dat politieke misdadigers beter of nobeler zijn dan andere; mits men van mening is dat een misdadiger, van welke aard ook, geen nobel mens kan zijn. Ik bijvoorbeeld, ik heb gedood en beschouw mezelf beslist als een goed mens. Een beest, ronduit gezegd: een vrouw heeft me tot de moord aangezet, heren.’

‘Zeer interessant,’ zei de kastelein.

‘Helemaal niet! Zeer triviaal!’ zei Semjon Semjonovitsj bescheiden. ‘En toch ook weer niet zo triviaal. Ik kan u

mijn verhaal heel beknopt vertellen. En u zult zien dat het een heel simpel verhaal is.'

Hij begon. En het verhaal was beknopt noch banaal. Daarom heb ik besloten het hier op te schrijven.